

nevezett metalloszkópiából indultak ki. Évek óta kísérleteztek a francia orvosok a fémeknek az emberi testre való hatásával. Látszólagos eredményekre jutottak, hogy egyik emberre az arany, másra a réz, másra más fém van hatással, ha az illető fémből való lapot testének egyik vagy másik helyére illesztjük; sőt ebből arra is következtettek, hogy tehát az illető fém sóit kell annak a betegnek a gyógyítására használni. Lassanként azonban a metalloszkópia hitelét veszté, mert ideges betegekben fémlapokkal lehet ugyan bizonyos ideges jelenségeket előidézni, de nem a fém anyaga kelti a hatást, hanem a hőfoka, meleg vagy hideg volta. Egészen közömbös anyagokkal is hasonló hatásokat értek el. S a budapesti professzorok kísérletezései az egyik hozzászólónak Högyes professzor azt volt kénytelen felelni,

hogy a metalloszkópia csak délibáb volt az orvosi tudomány mezején.

A hipnotizmus ma még nyílt tér, melyen meglepő kísérletezések keltik fel ámulatunkat, a nélkül, hogy számot adhatnánk, mit lehet, mit kell elhinnünk, mit lehet, mit kell tévedésnek tartanunk. Hiszen még a spiritiszták nevetséges ábrándozói is reautálnak, hogy íme az ő hiedelmeiket is valósággá avatja az orvosi tudomány. Pedig ha a spiritisztaságnak van köze a hipnotizmushoz, bizonyára csak annyi a köze, hogy a spiritiszták maguk is az ideges elhitézés, a suggestio kényszere alatt látják és hiszik azt, a mit képzelnek.

A hipnotizmus kérdése felzavart folyadék, melynek még jó ideig higadni kell, míg különválnak a felszínre való részek a fenékre szállóktól.

DR. CSAPODI ISTVÁN.

A HAZAI FENYVEK MAGYAR NEVEL.

Magyarország nem a fenyvesek országa. Nálunk a fenyvek a bükkerdő határán túl, a magasabb hegyekre s a magasabb vidék völgyeibe húzódnak. A fenyvesek balzsamos levegőjeért a haza északi és nyugati részeibe, idegen ajkú nép közé utazunk. A hol tiszta magyar élet pezseg, a hol tősgyökeres, magyar zamatú beszéd hallatszik, ott fenyves erdő csak kevés helyen zöldell.

Hazánknak rengeteg alföldi rónaságán pl. a fenyvesek, természetes növénygeográfiai okból, hiányzanak. De eredeti fenyves azokon a hegyeken sincs, melyek a magyar rónaság körül domborodnak, pl. a Mátrában vagy a Pilis hegycsoportban. Ezeknek a magassága még nem akkora, mint a hol hazánkban, a hegyek magasabb régióiban, a bükkerdő határán túl, a fenyvesek uralkodni szoktak. Nincs természetes fenyves a Bakonyban,* a pécsi Mecseken,

* Kerner: Der Bakonyer Wald, Verhandl. d. zool.-botan. Gesellsch. Bécs,

általában Kis- és Nagy-Alföldünk vízváltató hegyein, sem pedig hazánknak bánási, szlavóniai és horvát tájain, az alacsonyabb, melegebb régiókban. A hol kisebb terjedelmű fenyvesliget zöldell, mint pl. homokon Temes megyében, Grebenác mellett, ez nem nagyon régen, ültetés útján keletkezett. Az Óvilág kontinensen kelet felé az örökzöld lombú növények megritkúlnak vagy egészen elmaradnak, s a télizöld növények ritkasága hazánknak kontinentális flórájában, főleg a közép és keleti tájakon, már élénken nyilatkozik.

A magyar föld főképen a tölgyek hazája.

A magyar ember a fenyőfával nem új nagy gazdaságot, azért a fenyőre vonatkozó magyar név mindössze se sok. Ellenben a mely fa a magyar ember

1856. Rómer (A Bakony, 9. l.) szerint Fenyőfő és Rátót körül régebben sok sűrű fenyőerdő volt. Rátóton egy düllöt ma is fenyősnek hínak. Szálanként az oszlopi és deveçseri erdőben látta.

kezében vagy szeme előtt gyakrabban megfordúl, annak több neve is van az országban. Így pl. az Amerikából hozták került *Robinia Pseudo-acacia*, vagyis nem az igazi *Acacia*, a magyar vidéken lett *ákác*, s ebből lett *ákác* (ákácziliget), *agác*, *agácsi* vagy *ákácsi*, *ágocza* és *ágicza*,* csipkefa (Nógrád-megyében), magyarfa (az Alföldön), koronafa vagy koronavirág (Békésmegyében); a *Populus* nyárfá, gyakrabban topolya, jegenye, vagy a sudár, tornyos-termetű alakja Vukovár vidéken általában *pálmafa*. Az alacsony fűzbokor sok helyen csak *vessző*, a *Salix angustifolia* *Wulf*. a Duna és Tisza köze homokján *nyúl-vessző*; ellenben más-más fűznek más neve is van a magyar vidéken: lányfűzfa, rakottya, cziczamacza (*Salix Caprea*); a *juhar*-fának a *jávor*-on kívül még *ihar* alakja is van; az *Evonymus kecskerágó* vagy *pápsipka*; míg más növényyszó különböző összetételben forog a magyarok ajkán: *farkasalma*, *paradicsomalma*, *ebszőlő*, *királydinnye*, *varjúmák* stb.

A német más-más fenyőt tud *Kiefer*, *Föhre*, *Krummholz*, *Fichte*, több *Tanne* és *Lärche* nevekkal megkülönböztetni; nálunk, széles Magyarország nagy részében, a fenyő csak fenyő, s összetétel és képzés útján nincs oly népes szócsaládja mint pl. a *rozsa*-nak, *nád*-nak, a *szőlő*-nek termékével a *bor*-ral együtt stb.; sőt még a lécz, a fenyődeszka, a fenyőszindely származékoknak se egész darabja magyar. Oka ennek az, mert a magyar nép a fenyővel nem sokat bajlódik, a deszkát, léczet, szindelyt német vagy szláv ajkú honfitársaitól veszi.

Én az országban egy magyar vidéket ismerek, a hol a fenyvesek, még az alacsonyabb hegyvidéken is, természet-szerűen, eredetileg vadon nőnek. Ez a vidék hazánk nyugoti része, Sopron, Vas, Zala, és Somogy megyének hegyes-völgyes magyar vidéke, melynek növényzete a magyar haza közép és keleti részeétől nagyon eltérő, inkább a nóri,

mint a kárpátvidéki vegetáció. Ezért ezt Kerner a balti flóra külön tagjának, a havasalji vidéknek tekinti.* Itt a fenyvesek az alacsony hegyeken is nagy terjedelmű erdőket alkotnak, s a Rába völgyében, pl. Sz.-Gotthárd és Stájerország között az első lépésre, melyet a síkról a hegyre teszünk, fenyőerdőben vagyunk.**

Ez tehát hazánknak olyan vidéke, a hol a német honfiakon kívül jóízű magyarsággal beszélő nép is a fenyvesek közt él és bajlódik a fenyvekkel. Itt több csinos fenyőnév általános használata lepett meg, mely a magyar haza nagy részében ismeretlen. Ezeknek a fenyőneveknek a közhasználatát abból is látható, hogy egyiket-másikat e vidékről szóló régibb irodalmi munkákban is olvashatjuk.

Ezek a fenyőnevek: *gúzsfenyő* (*Juniperus communis*), *keresztes* vagy *fürtös-fenyő* (*Abies excelsa*), *répa-fenyő* (*Pinus silvestris*), *rozmaríngfenyő* (*Larix Europaea*), *sima fenyő* (*Abies Picea*). — A *fekete fenyő*, mely erre ritkább, de a nevét itt-ott mégis hallani, hamarabb a német vagy latin neve (Schwarzföhre, *Pinus nigra Arn.*, *P. nigricans Host*) nyomán szülemlett, vagy ugyanannak a hatásnak köszönheti eredetét, a melyet ennek a fenyőnek fekete kérge akármely nemzetbeli szemlélőre tesz.

Tekintsük most meg ezeknek s a többi névnek hasznavehetőségét.

Linné Európa összes fenyvét egyetlenegy genusba, a *Pinus* név alá foglalta. Ennek az egy genus-fogalomnak fenyő szavunk tökéletesen megfelel. A német nyelv Linné felfogásánál, mint láttuk, gazdagabb. Linné a *Pinus* genusához alig hat fajt számított.

Linné után a botanikusok nemsokára arra a meggyőződésre jutottak, hogy Linné fajai között tetemes kü-

* Az osztrák-magyar monarchia irásában és képben. Bevezető kötet. 230. l.

** A magyarországi fenyvekre vonatkozó növénygeográfiai adatokat az Erdészeti Lapoknak 1883. évf. 559—568. l. állítottam össze.

lőmség van; nagyobb különbségeket ismertek fel, mint a melyek szerint a fajokat egymástól elválasztani szokás. Így történt, hogy Linné *Pinus*-át négy *subgenus*-ra vagy külön *genus*-ra választották, s ez a különbség máig fennmaradt, a felfogás szerint majd *subgenusi* majd *genusi* értelemben.

Az első *genus* a *Pinus* maradt szorosabb értelemben. Ide két- vagy öt-tűs *fenyveink* tartoznak. Tobozpikkelyeiknek a csúcsa megvastagodik, s geometriai csinos díszre van. Ez a *czímer*. Ennek a *Pinus*-nak jelölésére három szót ismernek: *fenyő*, *búrfa* és *répa-fenyő*, de az utóbbi szóban már a fajnév is benne lappang.

A második meg a harmadik *genus* *egyűs fenyő*. A tobozpikkelyek egyenesen vékonyak, nem *czímeresek*. A *Picea Don** érett tobozáról a pikkelyek lehúllnak, csak a csutkája marad a fán, az *Abies Don* toboza nem hull szét, hanem egyben esik le. E között a kettő között nincs nagy különbség, azért gyakran együtt az *Abies Tournef.* *genus*-t alkotják.

Vége a negyedik a *Larix Link*, csoportosan (15—30-ával) álló tűkkel és *czímertelen* tobozpikkelyekkel.

Mínt hogy a botanikusok a fenyvek nagyobb fokú eltéréseit a rendszernek majd *genusi*, majd *subgenusi* fokozatára állítják, ez — természetesen — a terminológiában is nehézséget okoz, mert az ily felfogásbeli eltérések szerint több vagy kevesebb *genus*-névre van szükségünk. Öregbíti a nehézségeket, sőt nálunk egyenesen terminológiai zavarokat is okozott az a körülmény, hogy a külföldi botanikusok az *Abies* és *Picea* neveket eltérőleg használják. Így pl. a mint az »*Anemone Pulsatilla L.*«-ből vagy az »*A. Hepatica L.*«-ből *Pulsatilla* és *Hepatica* *genus*-nevek lettek: ép így a »*Pinus Abies L.*«-ből *Abies* *genus*-nak, a »*Pinus Picea L.*«-ből pedig *Picea*-nak kellett volna támadnia. *Don* az *Abies* és *Picea* *genus*-okat helyesen így ér-

telmezi; ezt követi *Nyman** és *Koch*** , de a legtöbb botanikus (*Endlicher****, *Link*†, *Luerssen*,†† *Parlatore*,††† *Willkomm*§ stb.) a »*Pinus Abies L.*«-t a *Picea*-*genus*-hoz, a »*Pinus Picea L.*«-t pedig megfordítva az *Abies*-*genus*-hoz vonja. Gondolni lehet, hogy régibb hazai botanikusaink erre nem figyeltek, s hogy néhol a magyar nevek alkalmazásában is tévedtek. Valóban fenyveink elnevezéseiben, különösen az erdészek és botanikusok közt eltérés uralkodik.

Az *Abies Don* *genus*-neve a magyar botanikák szerint *jegenyefenyő*. A magyar nemzeti múzeum könyvtárában, a botanikai kéziratok közt, *Quart. Lat. 598 sz. a.*, egy »*Die ungarischen Holzarten mit ihren ungarischen Benennungen nach Sebestyén*« címűt is találtam. Ebben az *Abies excelsa* neve *bálványfenyő*. Mind a kettő jellemző és csinos név.

A *Picea Don* *genus*-neve *Clusius*-nak »*Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam . . . historia*« című munkájában levő botanikai szótáracska szerint »*Luch fenyőfa, melynek a levele egyfelől áll*«. Ebből lett azután a *lúczfenyő* a *Picea* neve; de a magyar erdészek *jegenyefenyő*-nek hívják, *lúczfenyő*-nek az előbbit nevezik. Igaz, hogy a *lúczfenyőt Clusius* is *Abies*-nek fordítja, de nyomban utánna mondja, »*melynek a levele egyfelől áll*«. Ez tehát azt bizonyítja, hogy *Clusius* az *Abies*-t meg a *Picea*-t nem abban az értelemben használta, mint *Don*, de magyarázata, meg a *Vasmegyében* ma is élő *keresztes fenyő* kétségtelenül arról győznek meg, hogy a mai *Picea*, *Clusius* szerint, *luchfenyő*, az *Abies* pedig *keresztes fenyő*.

* *Conspectus Fl. Europ.* 673. 1.

** *Taschenbuch der deutschen und Schweizer Flora* 476. 1.

*** *Conif.* 112. 1.

† *Linnaea* XV. 526. 1.

†† *Medicinischn-pharmaceutische Botanik* II. 105. 1.

††† *De Candolle Prodrromusában* XVI. b. köt. 413, 418. 1.

§ *Forstliche Flora* II. kiadás 64. 1.

* *Loudon Arbor. Britann.* 4. 2293.

A *luchfenyőt* én a néptől még nem hallottam. De olvasására nézve meg kell jegyeznem, hogy ezt Clusius orthografiája szerint *lucs*-nak, nem pedig *lúc*-nak kell olvasnunk.

Clusius munkájában t. i. a *cs* betűs nevek így olvashatók: Lencheffa = arbor lentis, fechke fiú = hirundinis herba, kechkerágó, dardachka, chörösnye, Solomon pöchetti, cherfa stb., ellenben a *c*-vel hangzó neveket *ca*-vel írja, mint pl. *czekla*, *zelniczefa* stb. Melius Juhász Péter »Herbarium«-ában már szöke *lucz fönyü* olvasható, csak hogy ő pl. a *csert* czerfának írja, vagyis az ő *ca*-je = *cs*.^{*} Úgy látszik, Melius Juhász idézett helyének rosszúl olvasásából támadt a *lucz-fenyő*.

A *Picea* genusneve tehát, ha az *Abies*-től külön választjuk, *lucsfenyő* vagy Melius Juhász Péter »Herbariuma« szerint *szemerke*. De a *Piceát*, mint *Abies Piceát (L.)* az *Abies* genus alatt is hagyhatjuk, s ekkor a genusnevet elkerülhetjük.

A *Larix* genusneve idáig, hihetőleg a németből *vörösfenyő*. Ezt a szót már Clusius idézett munkájában és szótárában olvassuk. Azonban a vörös fenyő genusnévnek nem czélszerű, mert a melléknév a főnév előtt mint jelző áll, a *vörös* tehát itt inkább fajt jelent. »Réti-sas«-féle genusnevek nem példaszzerűek. Azért én a *Larix* magyar szavául a vasmegyei *rozmaringfenyőt* nagyon csinosnak és helyesnek gondolom. Ha azonban a *Larixot* a *Cedrus*-genushoz kapcsolnók, akkor természetesen *czédrusfenyő* lenne a genusneve.

A felsorolt négy genus fajaira térve, legtöbb faja van hazánkban a *Pinus*-nak; a többi háromnak csak egyegy faja van (fajszakadt = monotypicus) hazánkban.

A fajok neve idáig többnyire az idegen nyelv nyomán keletkezett: erdei

* A *lucz*- (régente *lucs*-) *fenyő* nevet Miklosich a tót *lúc* és cseh *louč* (latinul *lux*, *taeda*) szóból származtatja, mely Molnár Alb. szerint szövétneket, fáklját, *szurkos fenyőt* tesz.

fenyő, törpe *fenyő*, henyé *fenyő* (Legföhre), *czirbolya fenyő* (Zirbelkiefer), *fekete fenyő*.

I. A *Pinus* genusából hazánkban vadon négy faj terem: a *P. silvestris* L., *P. Cembra* L., *P. Pumilio* Haenke, *P. nigra* Arn.*

Ezeknek a magyar nevei a literatúrában elszórva a következők:

1. A *Pinus silvestris* a magyar botanikákban általában erdei *fenyő*. Barra István Növénytanában, a 421. l., honnan, honnan nem, még »*tülevelű fenyő*, *topolyafa*, *fáklja fenyőfa*, *tündér fenyő*, *völgyi fenyő*, *mandula fenyő*« nevetek is említ. Némely hazai erdész *peresznyé*-nek nevezi. A Szombat-helyen 1831-ben, a szerző megnevezése nélkül** kiadott »*Gazdasági Szótár*« 27. l. szerint a Kiefer *gyántás fenyő*, Baumgarten »Enumeratioja«-ban*** és Ercsei »Nemes-Tordamegye flórája«-ban az erdei, fehér és vad *fenyő*† kívül a *topolya* ismét előkerül. Az »Erdészeti Lapok« 1883. 865. l. *kemény fenyőt* említ Szolnok-Dobokamegyéből. Ma is élő neve a Dunán túl a *répa-fenyő*, Nógrádmegyében pedig, a tótság szomszédságában, *búrfá*-nak hívják. Lehet, valami tóteredetű erdész hozta ezt a szót is erre a vidékre, mert különben a *fenyő* itt vadon nem terem. Névezetes azonban, hogy ez a szó itt jól meggyökeresedett s a magyar (palócz) parasztleányek kalapjokat *búrfág*-gal vagy *búr-ág*-gal vasárnaponként gyakran felbokrétázzák. Ha tehát a *Pinus* genusát *fenyő*-nek mondjuk, akkor, a *P. silvestris*-t, mivel az »erdei *fenyő*« fajneve (erdei) úgy sem jellemző, nyelvünk-

* A *P. Pallasiana*, melyet Kerner az i. h. 210. l. hazánkból említ, hazánkban nem terem. A *P. Pallasiana* Kern. (non Lamb.) csak a *P. nigrá*-nak nem nagyon nevezetes eltérése.

** Bitnicz Lajos műve.

SZERK.

*** Enumeratio stirpium in magno principatu Transsilvaniae praeprimis indigenarum II. 305. l.

† Vad *fenyő* az »Erdészeti Lapok« 1883. 856. l. szerint = *Abies excelsa*.

nek most is élő szavával **répa-** vagy **búr-fenyő**-nek mondhatjuk.

2. A **P. nigra** Arn. (*P. austriaca* Höss, *P. nigricans* Host) hazánkban magyar vidéken vadon nem igen terem, inkább termesztik. Ennek tehát nincs sok magyar neve. Clusius az ő *Pinaster*-ját, azaz a *P. silvestris* és *P. nigrát*, vad fenyő-nek nevezi* s a *Nomenclator*-ban a vad fenyő után *köz fenyőt* is említ. Hazslinszky** az ő *P. Laricio*-ját, mely nem más, mint a *P. nigra*, *sötét fenyő*-nek nevezi. Általában, különösen az erdészeti munkák, *fekete fenyő*-nek híják s ezentúl is **fekete fenyő**-nek nevezhetjük.

3. A **P. Pumilio** az erdők határán túl, a havasok csúcsa körül nő. *Görbe, futó, henye* vagy *törpe fenyő* néven emlegetik, de ezek a szavak helyesebben idegen nevek másai. Az említettem Sebestyén-féle szógyűjtemény *hasaló fenyőt* jegyez fel. Ez már eredetibb magyar, ha nem a legizléseőbb is. Mivel a *P. Pumilio* nálunk kárpáti balszamával együtt, a Kárpátok havas tetőin nő, mi ezt a fenyőt, hazai nyelven, **kárpáti fenyő**-nek is nevezhetjük. Ha azonban általánosabb nevet akarunk neki adni, nevezhetjük **henye fenyő**-nek. Édes testvére a **P. Mughus** Scop. **bérczi** (Díószegi) vagy **horvát fenyő** lehet, mert ez a magyar sz. korona területén főleg Horvátország magasabb bércein nő.

4. A **P. Cembra** a *Zirbelkiefer* mására *czirbel, cirboly* vagy *czirbolya* vagy *cembra fenyő* lett; Barra *dió-fenyő, tojásbarkáú fenyő* és *gyeplősmagvú fenyő*-nek is nevezi; de mivel ez a fenyő csak a havasokon terem, **havasi fenyő**-nek nevezhetjük.

Nem hazai, hanem helyel-közzel ültetett fenyőink közül a *P. Pinaster* = *olasz fenyő*, a *P. Pinia* *mandolás* vagy *szelíd fenyő* (Díósz.), a *P. Strobilus* *síma* vagy *árbocz fenyő*.

* I. h., 16 l.

** Magyarhon edényes növényeinek fűvészetű kézikönyve, 341. l.

II. A *Picea*-val egyesített *Abies* fenyőnek hazánkban két faja van: *A. excelsa* és *A. Picea*.

1. Az **Abies excelsa** általában jegenyefenyő. Barra *magos és bemagos jegenye, szurkos fenyő, fehér jegenye, nemes jegenye, ezüst jegenye és tiszafa jegenye* szavakat is említ, de némelyik inkább a következő faj neve. Élő nyelvünkben két melléknevét ismerem Vasmegye magyar lakosainak ajkáról. Az egyik *keresztes fenyő*, a másik *fürtös fenyő*. Amaz, úgy hiszem, használatosabb, mert Clusius *Nomenclator*a is feljegyzí (koroztos fenyő), hozzá adván *cruciformis abies* vel *cruciforme Juniperi* lignum, quoniam folia et ramos in crucis quodammodo formam disposita habeat. A *keresztes fenyő* továbbá Fényes Elek »Magyarországnak mostani állapotja« (II. javított kiadás) I. kötete 334. lapján is olvasható, azért azt hiszem, az *Abies excelsa*-nak leghelyesebb faji neve a **keresztes jegenyefenyő**.

2. Az **Abies Picea** (L.) [= *Pinus Picea* L., *P. Abies Du Roi* (nem L.), *Ab. alba* Mill., *Ab. pectinata* DC.] neve a könyvekben közönségesen *szurkos* vagy *lúczfenyő*. Barra ezenkívül *szurok fenyő, közönséges fenyő, veres és fekete jegenye* neveket is említ. Melius Juhász Péter »*Herbariuma*«-ban (17. l.) a *Pinus Picea* = szömörkefa vagy fenyő (fönnyű)*. Ercsei idézett munkájában (49 l.) az *Abies* alvél *Picea* *lúcz, keresztes* vagy *szemerke fenyő*, — Hazslinszky idézett munkájában *fehér jegenye*, az Erdészeti Lapok 1883. 865. l. szerint Szolnok-Dobokamegyében *puha fenyő*, — a Sebestyén-féle szógyűjteményben *gyantás fenyő*, s ez helyesebb és természetesebb mint a *szurkos fenyő*. Fekete I.ajos hallomása szerint** *szémérke* Erdélyben,

* Veselszky Antal, »A növényplánták országából való erdei és mezei gyűjtemény« (Pest, 1798) című munka katalógusában *fönnyű fa*.

** Term. tud. Közl. 1878. 446. l. — V. ö. a 403. l. Sz. K. cikkét is, az Árpád-korbeli fanevekről.

Kalotaszegen, ma is élő szó, s a szláv »szmrek« szóból származtatja. Az erdélyi szemérke azonban Fekete L. szerint = *Abies excelsa*. Rómer Flóris* Bakonybél határában Szömörke nevű völgyet említ. Lehet, hogy itt valamikor szemerke fenyő nőtt, s hogy a *szemérke* név régente ismeretesebb volt az országban, mint ma. Mint-hogy azonban a *szemérke* fenyőt jelent, nagyon hihető, hogy a *zemercheffa*, *zemerceghfa*, *zemerch*, *szemeracz* és *zemerce* máseredetű s a *Sumach* vagyis *Rhus Cotinus* neve. Ezt Diószegi és Fekete szömörché-nek (szemerice Kresznerics Szót. II. 213.) nevezik s Eger vidékén *szömörice* alakban hallani. Hogy hasonlóan hangzó szók mást jelentenek, példa a bárka és bárcza, kökörccsin és kikircs, szarka és szárcsa, szilfa és szilva, szegfü és székfü stb. — Az *Abies Piceá*-nak élő neve Vasmegyében *síma fenyő*, tehát helyesen mondhatni *síma*, *gyantás* vagy *fehércsikú fenyő*-nek is, mert tüneik visszáján két-két fehér csikja van.

III. A *Larix*-fenyőnek hazánkban csak egy biztos faja van, a **L. europaea DC.** vagy *Abies Larix (L.)*. Közöségesen, genusnév alakjában is, *vörösfenyő*-nek írják, noha a vörös itt kétségtelen jelző, nem összetett szó előtagja. Barra *mannafenyő*, *terpentin-fenyő*, *koriándrom-fenyő*, *pacsirta-*, *piszirke-fenyő*, Rómer i. h. 341. l. vörösfeneveket is említenek. Élő neve Vasmegyében *rozmaringsfenyő*. A *Larix europaea*-t tehát **nyárizöld rozmaringsfenyő**-nek mondhatjuk, mert tüi évenként lehullanak. Minthogy azonban a *Cedrus* és *Larix* genus egymástól nem nagyon tetemesen különbözik, azért némely botanikus őket egyesíteni is szokta, s ekkor **európai czedrus-fenyő** a magyar neve. *Vörös fenyő*-nek nevezni azért is bajos, mert Roth-Tanne = *Abies excelsa*, s ezt Baumgarten valóban *veres fenyő*-nek is nevezi.

* Akadémiai Értesítő, a math. és term. tudományi osztályok közlönye 1861 — 1862. 339. l.

Végre fenyveink genusait és fajait a legmegfelelőbb magyar műszavaikkal összefoglalom. Három vagy négy fenyőgenusunk megnevezésekor czélszerű lenne a fenyővel való összetételt egészen elkerülni s a fenyőtől egészen független, külön szavakat előteremteni és forgalomba hozni. Ha az idegen nyelvből eredő *szemerke** és *búrfa* szavaktól nem irtóznánk és csak három genus ismer-nénk el, akkor harmadik genusnevünk a *fenyő* lenne, összetétel nélkül is szépen boldogulnának s legfeljebb a negyedik genusnak (vagy subgenusnak) alkotnánk összetételt úján genusnevét.

Így lenne a *Pinus* = *búrfa*, az *Abies* a *Piceá*-val együtt = *szemerke*, s a *Larix*-ra a *fenyő* maradna.

Azonban nem szükséges, nem is czélszerű a *fenyő* szóval képzett csinos műszavainkat elfelejteni vagy kiirtani s a mai használattól nagyon eltérni. Ekkor kétszeres összetételhez kell folyamodnunk.

A *Pinus* = *fenyő* (búrfa, répa-fenyő, — Kiefer vagy Föhre).

Az *Abies* = *jegenyefenyő* (bálvány-fenyő, — Fichte).

A *Picea* = *szemerke* (lúcsfenyő, — Edeltanne, Pechtanne, Silbertanne.)

A *Larix* = *rozmaringsfenyő* (Lärche, Lärchentanne).

A *Cedrus*, melyet a bibliából ismerünk, *czédrus* vagy *czédrusfenyő* (Ceder).

A fajokat tekintve:

I. A *Pinus silvestris L.* = *búr-fenyő* (Kienbaum vagy Kiene, Weissföhre, Weisskiefer.)

A *P. nigra Arn.* = *fekete fenyő* (Schwarzföhre, Schwarzkiefer).

A *P. pumilio Haenke* = *hénye fenyő* (Zwergföhre. Legföhre, Zwergkiefer, Knieholz, Krummholz, Krummholzkiefer).

A *P. mughus Scop.* = *bérczi fenyő* (Mughokiefer).

A *P. cembra L.* = *havasi fenyő* (Zirbelkiefer, Arve vagy Arbe).

* Fekete L. véleménye szerint az id. helyen.

A *P. Pinea* L. = mandolás fenyő.

A *P. Pinaster* Sol. = olasz fenyő.

A *P. Strobus* L. = síma fenyő (Weymouthskiefer).

II. az *Abies* vagy *Picea excelsa* Lam. = keresztel szemerke vagy jenyefenyő (Schwarztanne, Rothtanne).

Az *Abies Picea* (L.) vagyis *Abies pectinata* DC. = gyántás vagy fehér csikú szemerke.

III. A *Larix europaea* DC. = nyárizöld rozmaringfenyő, a *Cedrus* genusfajai közt európai czedrusfenyő.

Tudom, hogy a csinos fenyvek nomenklaturáját ezzel a cikkel ki nem merítettem és tökéletesen be nem fejeztem, de azt hiszem nem érdektelen a figyelmet oda fordítani, a hol nyelvünkben oly csinos szavak lappanganak.

BORBÁS VINCE.

A BALATONI RIANÁS.

Mi az a rianás?

»Mikor a beállott Balaton jegére legelőször rásüt a nap, először valami csodálatos zengés támad a jégben: mintha ezer meg ezernyi érczhúrok pattognának le egy tündéri hárfáról; emlékeztet az a Memnon-szobrok zengő sziklájára, csakhogy ez nem hagyja abba. A titkos zing-zöngés egyre hangosabb lesz, a tündérek ott a víz alatt már tele marokkal ragadnak hárfáik húrjaiba, éles pattanások kezdenek hangzani, mik folyvást emelkedő erővel a lövések hangjáig fokozódnak; és minden pattanásnál, minden durranásnál egy-egy csillámló repedés támad az eddig üveg-módra átlátszó jég tömegében; minden irányban összevissza pattog az óriási jégtábla, míg utóbb olyanná válik, mintha apró koczkák, ötszegek, s minden alakú prizmák milliárdjaiból volna egy óriási mozaikká összetömörítve, melynek felszíne tükör.«

»Ez okozza ama hangokat.«

»A ki azokat először hallja, a szive bizony hevesen kezd dobogni.«

»Az egész jéglap szól, beszél, zeng lábai alatt. Mennydörgést és czipetergést hall összekeverve. Egy-egy pattanás az ágyúdőrejhez hasonlít s mérföldekre hangzik.«

»S a halászkok nyugodtan látnak hálójuk szétbontásához a mennydörgő jég hátán; s a távolban szénás szekereket látni, a mint a jégen csendesesen végig

haladnak négy ökörrrel. Itt már ember és állat megbarátkozott a jég haragos perlekedésével«

»Most egyszerre egy olyan rettentő dördülés hangzik, mintha száz ágyút sütöttek volna el egyszerre, vagy mintha földalatti tűzagnát vetettek volna fel. Az egész jégtábla megrendül és összerázkódik. S a dördülés munkája iszonyú; a füredi parttól rézsút egész Tihanyig, háromezer lépésnyi hosszúságban végig repedt a jégtábla, s a kétfelét nyílt tömeg között egy ölnyi széles tátongó nyílás maradt.«

»A rianás! A rianás! kiáltottak a halászkok«

Ha meg sem is mondanám, olvasóink kitalálnák, hogy e gyönyörű leírás Jókai tollából való.*

A költő után hallgassuk meg a legprózaibb író szavát, a szótáríróét.

Szótáraink közül Sándor István Toldalék-Szókönyve emlékezik meg legelőször e szóról. *Rivanyás*, ruptura glaciei. Kresznericsnél *riwanás*,** ruptura glaciei sonus. A Tájszótár *riadás*-nak írja s így magyarázza: »A Balaton jegének oly zajos robajjal, mintha ágyúkat sütögetnének el, hosszában 1, 2, 3 lépésnyi szélességű megrepedése. Ha kemény idő jár, ez újra befagy s bátran lehet rajta keresztül járni szánal s

* Arany ember. V. 70—72.

** A keszthelyi nép ajkán *rihanás*.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.